

КУЛЬТУРА ВЗАЄМИН В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Т.В. Черкашина

Україна, м. Черкаси, Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

Соціокультурні процеси сучасності, пов'язані із формуванням самосвідомості розумно мислячої людини, передбачають низку суттєвих особливостей, із загальною закономірною спрямованістю до гуманізації всіх сфер життєдіяльності, зокрема освітнього простору. Поняття «культура» у загальноприйнятому його розумінні зумовлює особливі досягнення людини в розумовій і психічній сферах докладання її зусиль. Тому, процес інтеграції *сили розуму, сили волі, сили духу* стає чи не першочерговим завданням сучасної педагогічної практики. В цьому сенсі універсальна система самопізнання надає учаснику педагогічної співпраці унікальну можливість професійно-особистісного самовдосконалення, зміцнення *вольового, емоційного, ментального імунітету*.

Сила розуму, як прояв здібностей до формування інтелекту уміщує загальну ерудицію, професіоналізм, законслухняність і відображає низький рівень самосвідомості педагога як розумного суб'єкту самопізнавальної діяльності. Розвинена сила волі та самовладання, поєднуючи в собі культуру бажань, культуру емоцій, культуру спонук відповідає середньому рівню самосвідомості і відтворює моральний аспект педагогічного працівника як розумно душевного суб'єкту самопізнавальної діяльності. Потенціал духовних сил, здатність до мислетворення, співучасть у втіленні новітніх соціально-орієнтованих виховних технологій та проєктів, спрямованих на гуманізацію освітнього процесу відповідає високому рівню самосвідомості розумно мислячого суб'єкту самопізнавальної діяльності.

Інтегративний продукт розуму і почуттів складає ментальну культуру суб'єкту педагогічної діяльності уміщуючи інтелект, душевні якості та духовні надбання, реалізуючись у повсякденній професійній практиці культурою дій [3].

У період зміни епох та світоглядів особливо виразним стає недосконалість як окремого суб'єкта суспільних відносин, так і спільноти у цілому. Людина страждає від невдячності, невизнання, нерозуміння. Відтворюючи інтереси кожного та певних соціальних груп, суспільство зазнає не кращі свої часи і фіксує зниження норм моральності.

Оновлене сприйняття дійсності у вигляді справедливого правозахисту, чесної економіки, прозорої політики, безкорисливої освіти і науки, гуманної культури, життєстверджуючої філософії, передбачає якісні зміни самосвідомості. Освічена і вихована на кращих традиціях людина, генеруючи ідею самовдосконалення, стає носієм культурних цінностей нації, народу та всього людства і відтворює непорушність законів еволюції буття.

Культура, у перекладі з давньої мови землі – санскриту, означає вшанування світла (Культ – шана, Ур – світло). Розглядаючи духовний аспект поняття культури в його еволюційному значенні, можна стверджувати, що поклоніння світлу знань, любові, віри, мудрості дарує такій цілеспрямованій людині можливість пізнати себе і усвідомити той життєвий простір, де вона відчуває себе соціально значущим суб'єктом.

Одне із сучасних тлумачень поняття «культура» дає уявлення про стан безпосередньої участі суб'єкта комунікацій в різних сферах життєдіяльності і відображає загальний рівень «досягнень людства у виробничому, суспільному і розумовому відношенні» [5]. Таким чином, прагнення до професійно-особистісних досягнень, заснованих на законодавчих засадах, сприяє розвитку творчих можливостей, потенціал яких, у процесі набуття активного педагогічного досвіду, проявляється у вигляді універсальних здібностей – формування внутрішньої культури та культури поліфункціональних педагогічних комунікацій.

У контексті проблеми, що розглядається, поняття «культура» набуває деякого філософського напрямку, віддзеркалюючи «удосконалення тілесно-душевно-духовних сил, нахилів і здібностей людини, а отже, і рівень їх розвитку» [4].

Таким чином, інтегративний продукт професійно-особистісних досягнень суб'єкта педагогічної діяльності, визначає зміст його внутрішнього світу і зумовлює здатність до формування комунікативної культури.

Багатогранність культурних накопичень сприяє виявленню різнобічних нахилів суб'єкту комунікацій в будь-якій сфері докладання індивідуальних зусиль: політиці, економіці, освіті і науці, культурі, філософії, релігії. Удосконалюючи свою професійну майстерність за схемою: грамотно, цікаво, корисно, зрозуміло, цілеспрямовано [6] суб'єкт педагогічної діяльності набуває особистого досвіду різнорідних почуттів, реалізуючи їх у повсякденній педагогічній практиці.

Досягнення високого рівня комунікативної культури стає можливим завдяки виникненню стійкої внутрішньої потреби до самопізнання і професійно-особистісного самовдосконалення. Спонукальним мотивом такого процесу може бути самовідмова від

негативних звичок, уподобань і нахилів, що в свою чергу, є стимулом до свідомого формування внутрішньої культури.

Досягнувши певного рівня законослухняності, почуття міри і самовладання, виникає здатність до об'єктивного самоаналізу поразок і перемог, створення умов до свідомого процесу професійно-особистісного самовдосконалення. Досвід дій, при дотриманні принципів доцільності і сумірності, вибудовує генеральну лінію у зовнішніх комунікаціях освітнього простору. Спираючись на систему ієрархії порядку, розумно мислячий суб'єкт педагогічної діяльності свідомо вступає в закон свободи волі, де принцип причинно-наслідкових зв'язків стає регулятором культури взаємин.

Формування внутрішньої культури суб'єкту педагогічної діяльності починається, перш за все, із всебічного усвідомлення ним необхідності пізнання себе, своїх можливостей і здібностей. Підкреслюємо словосполучення – *усвідомлена потреба*. Саме усвідомлення особистих вчинків і висловлювань, поривань і спонукань, спрямувань і роздумів сприяє формулюванню тих сакраментальних запитань, що закладають ціннісні орієнтири в подальшій професійно-особистісній діяльності: «Хто я?», «Що робити?», «Коли починати?», «До чого докласти своїх зусиль?». Пошуки відповідей на свідомо означені запитання відкривають перед розумно мислячим суб'єктом сферу ментально-чуттєвих проявів, які відображають його здатність до творчої самореалізації, формування культури взаємин.

Аналіз структурно-змістовних складових системи самопізнання та професійно-особистісного самовдосконалення дозволяє визначити її початковий етап – формування культури власних бажань і прагнень. Це період напруженої роботи щодо пізнання і розмежування в собі позитивних можливостей і негативних звичок, уподобань, залежностей. Розуміння суті бажань і формування свідомого ставлення до них як до носіїв «добра» і «зла» створює передумови для переходу до нового етапу – самокерування бажаннями з повною відповідальністю за якість їх реалізації. Досягнення в умінні керувати власними бажаннями забезпечується постійним самоконтролем та самообмеженням – тим самим формується воля до перемог і поразок.

Другою складовою системи самопізнання та професійно-особистісного самовдосконалення виступає виняткова моральна риса, яка дає суб'єкту педагогічної діяльності можливість приймати життєво важливі рішення з подальшою їх реалізацією в стані емоційної рівноваги. Ця риса співвідноситься з сферою емоційних проявів і визначається як самовладання. Вміння володіти собою приходить поступово і свідчить

про рівень керування власними емоціями в будь-якій комунікативній ситуації і, особливо, в конфліктних, напружених комунікативних контактах.

Аналіз причини, які зумовлюють емоційно-чуттєву нестабільність у вигляді надмірної радості чи горя, засвідчує наявність таких проявів, як самозахоплення, самовиправдання, самопрощення, гордовитість, пихатість, зарозумілість – характерних рис егоїстичної особи. Означені якості здатні спровокувати емоційне напруження в нестандартних педагогічних ситуаціях і викликають почуття саможалою, докорів сумління, розчарування або в самому собі, або в оточуючих (керівниках, колегах, вихованцях). Хитрість, лестоці, лицемірство, які є ознаками неправдивості деформують уявлення про істинні цінності, заводячи у світ компромісів і оманливих ідеалів. Ситуація небезпечна тим, що входячи у стан стурбованості, внутрішнього неспокою, суб'єкт педагогічної діяльності здатний звинувачувати в своїх бідах всіх і кожного, ускладнюючи свій непростий внутрішній стан. Сформовані риси правдивості, відкритості, щирості дають можливість суб'єкту педагогічної діяльності знайти причину виникнення проблеми в самому собі і, таким чином, уникнути негативних наслідків у взаєминах. Уміння зрозуміти причину, знайти джерело роздратування, обдумати план виходу із ситуації, що склалася, і самостійно розпочати його виконання, вказує на необхідність опанування наступною складовою системи самопізнання та професійно-особистісного самовдосконалення, яка визначає особисті досягнення у формуванні внутрішньої культури. Така синтезована ознака містить у собі культуру бажань, культуру емоцій і здатність мислити в форматі «вони і я» [3].

Компетентність, професійність, ерудиція, як складові ментального розвитку розумно мислячого суб'єкту педагогічної діяльності, в гармонійному поєднанні з його духовними рисами (справедливістю, милосердям, мужністю, мудрістю) формують благородство спонукань і чистоту думок у докладанні індивідуальних сил в повсякденній педагогічній практиці.

Таким чином, в контексті розгляду проблеми, можна сформулювати основні складові внутрішньої культури суб'єкта педагогічної діяльності на засадах самопізнання та професійно-особистісного самовдосконалення:

– *такт в бажаннях* (відчуття міри) – доцільність реалізації бажань у сумірності можливостей, вмінь та індивідуальних сил для втілення педагогічного плану дій, зміцнення вольового імунітету;

– *самовладання в емоціях* (тактовність) – внутрішній спокій у прийнятті педагогічних рішень і розвинена здатність до прощення, зміцнення емоційного імунітету;

– *чистота думки* (благородство прагнень) – людинолюбність (гуманізм), самовіддане служіння педагогічно-значущій ідеї, зміцнення ментального імунітету.

Формування культури взаємин стає можливим при наявності внутрішньої культури учасників педагогічної співпраці та дотриманні певних умов, зокрема їх здатності до самообмеження у вигляді свідомої відмови від негативних звичок, уподобань, залежностей. Логіка взаємозв'язків індивідуального ресурсу сил (культури бажань, емоцій, думок), визначає соціонормативні правила педагогічних комунікацій, зокрема законослухняність.

Законослухняність передбачає знання законів, норм, правил у системі професійно-особистісних комунікацій освітнього середовища, а також їх повне і точне виконання. Адекватність поведінки законам приходить поступово, в міру усвідомлення розумно мислячим суб'єктом педагогічної діяльності користі від їх дії в реальних комунікативних ситуаціях і контактах.

Знання законів, але невміння або небажання ними скористатися в складних, напружених чи конфліктних педагогічних ситуаціях, призводить до виникнення компромісних рішень, що, в свою чергу, провокує внутрішній конфлікт між сумлінням і розумом. Вирішення зазначеного протиріччя стає можливим завдяки порядку, дисципліні і відповідальності, коли почуття обов'язку суттєво перевищує особисті інтереси, уподобання, претензії тощо. Знання правил і норм, прав і обов'язків та беззаперечне дотримання їх регламенту забезпечує культуру професійно-особистісних комунікацій. З ростом самосвідомості законослухняність стає основною рисою характеру суб'єкта педагогічної діяльності, і, внаслідок цього, його зовнішні взаємозв'язки зазнають кардинальних змін. Упевненість у прийнятті рішень, сміливість в їх реалізації, свідома відповідальність за можливі наслідки, вдячність за надану допомогу складають якісно новий рівень педагогічних комунікацій. Таким чином, культура бажань, емоцій, думок стають нормою повсякдення, відображаючи здатність розумно мислячого суб'єкта педагогічної діяльності до самокерування емоційно-вольовими та ментально-чуттєвими проявами, зміцнення вольового, емоційного, ментального імунітету.

Продуктивне використання індивідуального ресурсу сил (бажань, емоцій, думок) призводить до впорядкування зовнішніх зв'язків на рівні соціонормативних вимог

освітнього простору. Регулятором такого процесу виступає розвинена здатність до самокритики і вміння прощати, внаслідок чого, чисельність зовнішніх комунікацій трансформується в їх якість, обмежуючись професійною, соціальною і суспільною необхідністю. Безумовно, гуманний спонукальний мотив буде чи не головним носієм якості міжособистісних комунікацій у розбудові універсальної системи педагогічних взаємин, спрямованої на досягнення високого рівня культури.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2-х кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико - технологічні засади. – К. : Либідь, 2003. – 280 с
2. Галузинський В. М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К. : ІНТЕЛ, 1995. – 168 с.
3. Євтух М. Б. Культура взаємин / М. Б. Євтух, Т. В. Черкашина : Підручник. – 3-те вид., переробл. і допов. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2012. – 340 с.
4. Новейший словарь иностранных слов и выражений. – Мн. : Современный литератор, 2007. – 976 с.
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов / под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Русский язык, 1988. – 750 с.
6. Пиньковская Э. А. Серия книг «Спаси и сохрани». Том 1. «Кто ты?». – Черкасы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2011. – 814 с.
7. Пиньковская Э. А. Серия книг «Спаси и сохрани». Том 2. «Эгология». – Черкасы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2012. – 438с + 3 таблицы.
8. Сапина И. В поисках смысла / И. Сапина. – Черкасы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2010. – 178 с.